

inventar čežnji jednog pesnika

povodom »rječnika tišine« aleša debeljaka

dragan velikić

Citanje je saučestvovanje u stvaralaštvu.

Marina Cvetajeva

Jedna od iluzija detinjstva, pored pritajene nade da će nas smrt zaobići, jeste saznanje o prostranom svetu koji ćemo kad odrastemo svakako upoznati.

A svet su pre svega gradovi: imena iznad kružića i tačaka u šarenilu geografske karte. Legenda na beloj margini u dnu mape beleži približno broj duša koje ustreptalo, kao i snevač nad mapom sveta, hodaju rumenim suto-nima. (Ne znam zbog čega, ali uvek sam u nepoznati grad dolazio u času kada se pale reklame i ulične lampe na pozadini sivog predvečernjeg neba.)

Dugo je u meni živela nada da ću jednom običi sve tačke zvučnih imena na zemaljskom globu, ali još duže je trajala iluzija o neminovnom upoznavanju svih knjiga koje će moj pogled dosegnuti. I kako je saznanje o nevidljivim granicama života polako ulazilo u svest dečaka, ostajala je uteha o dalekim gradovima i mnoštvu knjiga.

A zatim, gradovi se udaljiše, svaki sa magijom svoga imena. Knjige su ostale. Međutim, i one iščezavaju u sigurnim dubinama bibliotečkih magazina. Jedan od neospornih znakova da sam odrastao beše pomirenost sa činjenicom da je sve manje gradova i knjiga koje ću upoznati. Na sreću, svako doba ima svoja mala lukavstva, a granice su ipak relativne. Svest o nemoći stvarara neka nova zadovoljstva.

Nikada me nisu privlačile reklame turističkih agencija. Jer, sumnjivi su aranžmani koji nudi da se za tri, četiri ili pet dana upozna jedan grad. Verovatno odatle prezir i prema ovlašnom listanju knjiga, slučajnom zastajkivanju u brzom hodu na kraj papirnatoj sveta.

Tek kada sam odrastao razumeo sam poreklo tuđe dečaka zagledanog u geografsku kartu pod debelim staklom pisaćeg stola. Nije on bio tužan zbog nemoći da obide čitav svet, jer i takvih turističkih putovanja ima, već je on tužan što ne može biti onaj bezimni pojedinac koji čini hiljaditi, stohiljaditi ili milioniti deo kružića iz legende sa margine geografske karte. Nikada neće biti stanovnik Praga, Buenos Airesa, Singapura, Wellingtona. . .

Saznanje da se ne može paralelno živeti na nekoliko tačaka zemaljskog globa otkrilo je skrivene moći biblioteke. Knjige se pojavile u novim ulogama, kao vodiči za svetove koji jednom mogu biti i naši. Čežnjiv čitalac lako uspostavlja dvojnike, i tako gasi žudnju za nepoznatim. Lepota povratka nadjačava neizvesnost odlaska.

Počeo sam da živim u paralelnim svetovima.

Po ko zna koji put vraćam se kulisama dablinskog Odiseja, onom beskonačno razvučenom danu, 16. juna 1904. godine. Vraćam se tršćanskom industrijalcu lakova Ettore Schmitzu koji je na marginama jednoličnih dana otkrivao neprolaznu lepotu melanholije. I napokon, vraćam se zaljubljeniku leptirova i šahovskih problema, kolekcionar u prozirnih stvari, tvorcu gospodina Lužina i Lolite, onome koji se nekada zvao Sirin, a kasnije Nabokov.

Nije sve izgubljeno. Još ima gradova koje ću upoznati, slučajno, u predahu između dva voza, bojažljivo se osvrnuti prema sve daljoj zgradi stanice.

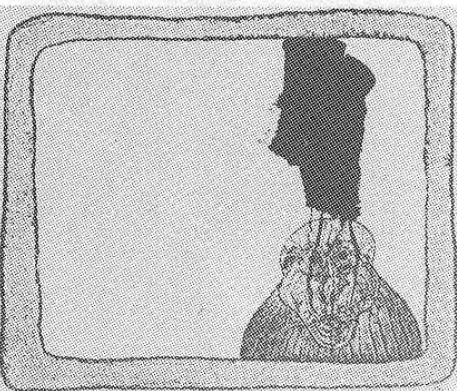
Pre nego što sam upoznao svet (grad?) o kojem želim da nešto kažem u ovom tekstu, dugo vremena se ime tog svega povlačilo mojim sluhom. Aleš. Aleš Debeljak. Kao zvučni toponim sa geografske karte pod staklenom pločom. Ponekad uhvaćen stih, ili deo pesme u novinama i časopisima. Međutim, sve se dešavalo između dva voza, nepredviđeno zastajkivanje na preteći tihom koloseku.

A onda sam zavirio u Rječnik tišine. Zavirio, i ostao.

Pripadam onim proznim piscima koji čitaju pesnike. U njihovom svetu, kao u katalogu, iskusnom čitaocu sve je na dohvrat ruke, ali samo jednom stranom. One druge strane otkrivaju se tek kada poželimo da se po ko zna koji put vratimo.

A čitajući stihove Rječnika tišine vraćao sam se nebrojeno puta do prizora koji uvek drugačije otvaraju tajna vrata žudnih prostora. Ponekad je to samo zvučni toponim, disonantna sintagma, melanholični glas. Debeljakov poetski svet tanano se zaokružuje u svesti čitaoca neočekivanim prelaskom u druga »agregatna« stanja. Skalu tonova okončava miris, paletu boja dovršiče glas. Svakako, »nevidljivi« prevod Branka Čegeca doprineo je da autor ovog teksta ni u jednom trenutku ne pomisli da pred sobom nema original.

Rječnik tišine sastoji se od šest ciklusa po sedam pesama bez naslova. Na kraju, pod rednim brojem sedam, priložen je Esej o melanholiji, svojevrsna poetika Debeljaka, sažetak čitave knjige. Naslovi ciklusa slikovito variraju motiv tišine: Biografija sna, Oblici ljubavi, Bez anestezije, opis povijesti, Iz očiju u oči, Katalog prašine.

»Kada bi izmislio jezik bez glagola, mogao bi živjeti dalje, možda«, kaže Debeljak. A jezik bez glagola su i toponimi, imena stvari, gradova i ljudi. Magreb, Sicilija, Halleyeva kometa, Venecija, Dante, New Orleans, Dunav. I pre svega i svih, »Scottov dnevnik, izgubljen u polarnom metežu«. Čežnjiva neodređenost Debeljakovog poetskog inventara nije samo zvuk i ritam, već precizno naznačene tačke koje u svesti čitaoca uspostavljuju sve dimenzije sveta. Čulnost stvari proširuje granice tog sveta. Sve više je slova u Rječniku tišine. Mirisi, boje, prizori, zabeleženi u ko zna kojem paralelnom životu čitaoca Aleša Debeljaka, transformišu se u jednu novu legendu na margini njegove pesničke mape.

Ali, svetotvorac mora da uspostavi i odnos prema vremenu prošlom, prema istoriji. Koliko su tajanstveni mehanizmi prisutni u svetu stvari? I može li Providenje uznemiriti poetske magacine?

Čitajući Rječnik tišine krećemo se u svetu velike odsutnosti. Smisao istorije je ravnodušje. Debeljak osetljivim senzoriama hvata treptaje te odsutnosti.

Banke, zastave, lade, praznici, borba pijetlova, epoete, bakrorezi engleskih konja, mrtva straža i elite divizije. Sve to prolazi. Nestaje kao govor u nekom kratkom popodnevnom drijemanju.»

Slutim da nije pravi način tumačiti Debeljakovu poeziju stih po stih, jer onaj konačni ton,

čas prelaska iz jednog »agregatnog« stanja u drugo ne može se uhvatiti jednim kadrom. Možda se tako mogu analizirati filmovi. Poezija je nešto drugo. Najmanja jedinica poezije je treptaj, a u njemu je mnogo slika. Iščekavaju kada ih pokušamo razdvojiti.

Neistrošena čežnja za daljinama ponekad za posledicu ima kolekcionarsku strast prema razglednicama. Prizor grada koji nekada beše samo ime, dakle zvuk, prenosi ustreptalost pošiljaoca, nama, koji još nismo odgledali nijednu verziju putovanja.

Način da sačuvamo razglednice svakako nije onaj koji nudi kutiju ili album. One su u tom prostoru zauvek zagubljene, jer nikada neće doći čas kada ćemo poželeti da ih onako izmešane jednu po jednu gledamo i prizivamo imena gradova sa mape. Da bi postojale moramo ih prividno zagubiti. Najbolji način je da iščeznu među koricama knjiga. A jednom, kada se zbog ko zna kojeg razloga neka knjiga nađe u našim rukama, pojavice se i razglednica neočekivano, kao što je često i dolazila.

Prizori koje nude Aleševe pesme iskršavaju pred očima čitaoca kao razglednice rasute po knjigama. Mnoge smo već negde videli. Ili ih je on »nasledio« iz nekog paralelnog čitalačkog života koji je bio i naš? Izmenjene nevidljivim treptajem, putuju kroz vreme.

»Prepušten sebi i nostalgiji za budućnošću. Na svoj način preživjet ćeš logore za izbeglice i oproštaj od lijepih ornamenata secesijske arhitekture.«

»Biti slovo u sanskrtu. Heljdin med. . . ime, koje je netko zapisao u rječnik.«

Pa, ako se ne može biti u istom času stanovnik Praga, Buenos Airesa, Singapura, Wellingtona, za čežnjivog čitaoca nije sve izgubljeno. Dvojnici će nastaniti svetove biblioteke. »Jer umiru samo ljudi, ne njihova šutnja.«

Rječnik tišine stotine slova ima. »Kad umire, svatko je kozmos. Šupljikav san u kojem nestaje ime. . . sa svakom smrću umiru sve stvari.«

Zvezde se gase, ali milionima godina putuje njihova svetlost. Ugašene zvezde postoje samo u večnosti.

»Prave biografije pesnika su kao ptičje, gotovo identične — njihovi pravi podaci su u njihovom zvuku«, kaže Brodski.

Oslušni mo taj zvuk u Debeljakovoj pesmi Opis povijesti, 3:

»Djeca već odavno spavaju. Za časak se učini da skromna brojka njihovih preživjelih dana ovdje ne znači više od pepela iz neke lovačke priče. Drugima si dao imena s ljubavlju, a jednome od njih

namijenio si brodove, putovanja, prelistane knjige, nespretno sastavljen epitaf. Poznavat će više izreka nego srebrnjaka, bit će krut s domaćim životinjama, jedne će noći u gradu, kamo ćeš ti htjeti doći sve do smrti,

ubiti čovjeka. Neće izgubiti zanosa ludosti, voljet će samoću i čeznut će u strašnoj bolesti biti manjim od svoje slave. Voljeti će kretanje tamom, mrmljati o nesigurnosti i pjevu ptice, koja se ove noći smrzava na prozorskoj dasci.«

PS. U Eseju o melanholiji Aleš Debeljak na jednom mestu kaže: »Nestajem u tekstu da bih raščistio poetiku te halucinacije. Ne mogu drukčije. Čudim se ljudima koji čitaju dokumente tog raščišćavanja.«